МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини Кафедра соціальних і правових дисциплін

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Колективна монографія

За науковою редакцією А. Л. Бержаніра

Умань Візаві 2022

УДК 101:316.3(477)(02) С69

Авторський колектив: Балановський Я. М., Бержанір А. Л., Запорожець М. О., Коваль Д. С., Кожушко Т. В., Максимчук О. В., Пархета В. І., Подобєдова О. В., Родік Т. П., Фицик І. Д., Фицик Л. А., Фуркало В. І., Фуркало В. С.

Рецензенти:

Євчук Л. А., доктор економічних наук, професор кафедри фінансів і кредиту Чорноморського національного університету імені Петра Могили;

Кірдан О. Л., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Опацький І. Ю., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 5 від 14 жовтня 2022 року)

Соціально-філософські виміри сучасного українського суспільства : кол. моногр. / [Я. М. Балановський, А. Л. Бержанір, М. О. Запорожець, [та ін.] ; за наук. ред. А. Л. Бержаніра ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Каф. соц. і правових дисциплін. – Умань : Візаві, 2022. – 341 с.

Монографія присвячена дослідженню і аналізу соціальних проблем, що стоять перед сучасним українським суспільством і сучасною наукою та пошуку шляхів їх вирішення. У колі уваги дослідників актуальні проблеми соціології, політології, філософії, правознавства та інших соціально-гуманітарних наук. Монографія розрахована на науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів закладів вищої освіти та усіх, хто цікавиться суспільними проблемами.

УДК 101:316.3(477)(02) ©

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини, 2022

З М І С Т

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Балановський Я. М. СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ «МОСКОВСЬКОГО ПОЛОНУ» УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА……..……... 4
Максимчук О. В. ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ……..…….. 33
Бержанір А. Л. ДИНАМІКА ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА..……. 67

Кожушко Т. В., Родік Т. П. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНАДОКТРИНА УГКЦ: МОДЕРНІЗАЦІЯ ЧИ ДРЕЙФУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ ПОДІЙ ПЕРІОДУ 1999–2012 РР. В УКРАЇНІ)……..... 104

Фицик І. Д., Фицик Л. А. ФІЛОСОФІЯ СВОБОДИ ЧИ АНАРХІЯ: ПОЛЬСЬКИЙ РОМАНТИЗМ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО КОНТЕКСТУ… 143
Фуркало В. С., Фуркало В. І. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ХАСИДИЗМУ: ДЖЕРЕЛА, ПЕРЕДУМОВИ, ФОРМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ……... 186

Розділ 2. ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН Запорожець М. О. ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ П. Д. ЮРКЕВИЧА ПРО ВИХОВАННЯ Й НАВЧАННЯ……... 221
Подобедова О. В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА….……. 231

Коваль Д. С. СТУПІНЬ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЄВОГО АПАРАТУ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ……..…….. 264
Пархета В. І. ХАРАКТЕРНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ РИСИ ОСОБИ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ВБИВСТВО 308

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Соціальна доктрина УГКЦ /соціально-політична-доктрина УГКЦ: модернізація чи дрейфування

(на прикладі аналізу подій періоду 1999-2012 р.р. в Україні)

Якщо релігію розуміти як соціокультурний феномен, то важливою складовою в ньому постає соціальна складова. Розглянемо її детальніше на прикладі аналізу трансформації соціального доктрини УГКЦ. Зазначимо, що ключові доктринальні моменти, які стосуються соціальних питань акумульовані в соціальному вченні Католицької церкви. Концептуально вказане вчення апелює, з одного боку – до цілого ряду енциклік та офіційних соціально зорієнтованих документів, а з іншого – віддзеркалює зовнішній вплив суспільно-політичних процесів, які об'єктивно мають місце в загальному бутті суспільства. Оскільки Католицька церква позиціонує себе Вселенською, то і проблематика не обмежується територіально, а тяжіє до глобальної. Натомість зацікавленості в соціальній сфері Українська Греко-Католицька Церква проявляє в континуумі України та української діаспори, підкреслюючи національну пріоритетність, що неодноразово було помічено дослідниками «...релігійна віра має бути співвіднесена з тією дійсністю, у якій живе і діє конкретна людина, з політикою, від якої життя багато в чому залежить» [1, с.207] та апологетами «є безперечно великою прикметою душпастирів, коли скоро орієнтуються в потребах людей і скоро уміють приміняти до тих потреб свої науки... А все ж таки треба у добрій проповіді пам'ятати на потреби людей, в даній епосі і в даній парохії» [2, с. 42]. Вказане зосередження на соціально-політичній проблематиці національного забарвлення вважаємо особливістю онтологічної стратегії УКГЦ.

Наведемо міркування українського дослідника, який підкреслює наступне: «Модернізація є варіантом розвитку в рамках удосконалення, накопичення позитивних якісних та кількісних змін у різних сферах життя, а саме: - у соціальній сфері - диференціація і спеціалізація ролевих функцій індивідів, заміна відносин особистої залежності між людьми відносинами їхньої особистої незалежності, основаної на еквівалентному обміну речами; - в економічній сфері - розвиток науково - технічного прогресу, поглиблення розвитку ринку товарів, послуг, капіталу, робочої сили, виникнення соціальної ринкової економіки; - у культурній сфері - секуляризація освіти і розповсюдження грамотності, залучення населення до світових культурних надбань, розвиток інформаційного суспільства; - у політичній сфері - існування розумного принципу поділу функцій влади, залучення населення до політичного процесу, формування усвідомлених інтересів різних груп суспільства, встановлення демократичних політичних інститутів [53]. З наведених рефлексій можна сформувати наступне узагальнення, що в змістовному окресленні іманентна сутність соціальної доктрини сягає основ богослів`я УГКЦ, а у формальній конфігурації – окреслена як соціально-політична. Адже аргументація, яка задіяна в обумовленні влади та держави, апелює до богословських сутностей, а учасники політичних процесів співвідносяться з відповідними християнськими патернами.

1. Ломака І. Політтехнологічні особливості участі релігійних організацій України у виборах / І. Ломака // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2010. – Вип. 6. – С. 206–215. с. 207
2. Письма-послання Митрополита Андрея. – Йорктон; Саск : Відбитка з Логосу, 1961. – 80 с. с. 42
3. Звернення Синоду Української Греко-Католицької Церкви до українського народу // Соціяльно зорієнтовані документи Української греко-католицької церкви (1989–2008) (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Л. Коваленко. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2008. – С. 93–96.
4. Любачівський М.-І. Інструкції про вибори / М.-І. Любачівський // Соціяльно зорієнтовані документи Української греко-католицької

церкви (1989–2008) (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Л. Коваленко. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2008. – С. 96–99.
5. Звернення єпископів УГКЦ до духовенства та вірних з нагоди виборів // Соціяльно зорієнтовані документи Української греко-католицької церкви (1989–2008) (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Л. Коваленко. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2008. – С. 138–139. с. 169.
6. Звернення єпископів УГКЦ до духовенства та вірних з нагоди виборів // Соціяльно зорієнтовані документи Української греко-католицької церкви (1989–2008) (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Л. Коваленко. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2008. – С. 138–139. с.171.
7. Звернення Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних та всіх людей доброї волі про завдання християнина в сучасному суспільстві // Релігійно-інформаційна служба України. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33839 .
8. Пастирське послання Синоду Єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ до вірних і всіх людей доброї волі з нагоди виборів // Релігійно-інформаційна служба України. – 2002. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33924.
9. Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ до вірних та всіх людей доброї волі щодо соціально-політичної ситуації в Україні // Релігійно-інформаційна служба України. – 2004. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33925.
10. Гузар Л. Роздуми з нагоди завершення президентських виборів в Україні / Л. Гузар // Кримська світлиця : всеукраїнська громадсько-політична та літературна газета. – 2005. URL: http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=2851.
11. Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії Української Греко-Католицької Церкви до вірних і всіх людей доброї волі з нагоди підготовки до виборів Президента України // Релігійно-інформаційна служба України. – 2004. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33926..
12. Музичко О. Політизація релігії на півдні України: сучасний стан проблеми та шляхи її розв’язання / О. Музичко ; Нац. ін-т стратегічних досліджень. URL: http://old.niss.gov.ua/book/Volovych_htm/Muzichko1.htm.
13. Гузар Л. Слово Блаженнішого Любомира, митрополита Києво-Галицької митрополії Української Греко-Католицької Церкви, з нагоди започаткування повернення осідку митрополита до Києва / Л. Гузар // Релігійно-інформаційна служба України. – 2004. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34078.
14. Постанови двадцять третьої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ (Витяги) // Соціяльно зорієнтовані документи

Української греко-католицької церкви (1989–2008) (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Л. Коваленко. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2008. – С. 313–314.
15. Інструкція для священнослужителів Києво-Галицької митрополії УГКЦ на передвиборчий час // Соціяльно зорієнтовані документи Української греко-католицької церкви (1989–2008) (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Л. Коваленко. – Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2008. – С. 317–318.
16. Гузар Л. Звернення блаженнішого Любомира до всіх людей доброї вол4і з нагоди президентських виборів / Л. Гузар // Релігійно-інформаційна служба України URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34080.
17. Вибори Президента України 2004 [Електронний ресурс] // Вікіпедія URL : https://uk.wikipedia.org/
18. Заява комісії Справедливість і Мир УГКЦ // Релігійно-інформаційна служба в Україні. – 2004. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34083.
19. Пастирське звернення М. Колтуна єпископа Сокальського представника єпископату від УГКЦ для духовної опіки військовослужбовців збройних сил, силових структур і всіх військових формувань в Україні // Релігійно-інформаційна служба України. – 2004. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34085.
20. Звернення Синоду єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ до вірних і всіх людей доброї волі з приводу теперішньої суспільної ситуації в Україні // Релігійно-інформаційна служба в Україні. – 2004. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34082.
21. Помаранчева революція // Цей день в історії: сайт URL: http://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Month=11&Day=23.
22. Лист блаженнішого Любомира до духовенства Української Греко-Католицької церкви на завершення президентських виборів // Релігійно-інформаційна служба України. – 2005. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34086.
23. Звернення Синоду УГКЦ з приводу кількох суспільних та церковних справ // Релігійно-інформаційна служба України. – 2005. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33927.
24. Звернення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви до вірних // Релігійно-інформаційна служба України. – 2005. URL : http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34089.
25. Звернення з'їзду мирян Української Греко-Католицької Церкви до усіх вірних УГКЦ, усіх християн та людей доброї волі з нагоди парламентських виборів // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33929.

26. Звернення з'їзду мирян УГКЦ до урядовців, депутатів та кандидатів в депутати, керівників державних та приватних структур // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33929
27. Звернення з'їзду мирян УГКЦ «Відповідальність вірних за Церкву і державу» до Президента України Віктора Ющенка // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33929
28. Хто такі миряни й до чого вони покликані? // CREDO погляд. – 2022. URL: https://credo.pro/2022/01/310086
29. Документи II Ватиканського собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі, Львів: Свічадо 1996
30. Звернення з'їзду мирян Української Греко-Католицької Церкви до усіх вірних УГКЦ, усіх християн та людей доброї волі з нагоди парламентських виборів // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33929.
31. Звернення з'їзду мирян УГКЦ до Синоду Єпископів та усіх священиків УГКЦ // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33929.
32. Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви до вірних та усіх людей доброї волі про участь у виборах 2006 року // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/34091.
33. Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви до вірних та усіх людей доброї волі з приводу формування та діяльності нового складу органів державної влади в Україні // Релігійно-інформаційна служба України. – 2006. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33930.
34. Звернення на Великий піст Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви «Про явище хабарництва і як його поборювати» // Релігійно-інформаційна служба України. – 2008. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33940.
35. Гузар Л. Звернення Блаженнішого Любомира, Верховного Архиєпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви, з нагоди тисяча двадцятої річниці Хрещення Київської Русі / Л. Гузар // Релігійно-інформаційна служба України. – 2008. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33941.
36. Гузар Л. Лист Блаженнішого Любомира до Блаженнішого митрополита Володимира, Предстоятеля Української Православної Церкви / Л. Гузар // Релігійно-інформаційна служба України. – 2008. – URL:http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33942

37. Політична криза в Україні 2008 р. // Вікіпедія. – 2008. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_2008
38. Звернення делегатів другого з'їзду мирян УГКЦ до вірних УГКЦ, до усіх християн України та людей доброї волі про потребу оновлення політичного процесу // Релігійно-інформаційна служба в Україні. – 2008. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33945.
39. Фінансово-економічна криза 2008–2009 року в Україні // Вікіпедія. – 2016. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_2008%E2%80%942009_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.
40. Звернення Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви до вірних та всіх людей доброї волі щодо теперішньої суспільно-економічної ситуації в Україні і світі // Релігійно-інформаційна служба України. – 2008. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/33947.
41. Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року // Центральна виборча комісія. Офіційний веб-сервер. – 2012. URL: http://www.cvk.gov.ua/vnd_2012.
42. Шевчук С. УГКЦ не дозволить священикам брати участь у виборчих перегонах / Святослав Шевчук // Релігійно-інформаційна служба України. – 2012. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/48032.
43. Пастирське послання Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства Української Греко-Католицької Церкви до вірних у час підготовки до парламентських виборів 2012 року // Релігійно-інформаційна служба України. – 2012. URL: http://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/ugcc_doc/48992.
44. Шевчук С. УГКЦ закликає українців думати над тим, кого обирати [Електронний ресурс] / Святослав Шевчук // Релігійно-інформаційна служба України. – 2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/45799.
45. Греко-католицька церква закликала виборців не продавати голоси // BBC: Україна. – 2012. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2012/07/120727_ek_church_election. ;

46. Шевчук С. УГКЦ на виборах нікого не підтримуватиме / Святослав Шевчук // Релігійно-інформаційна служба України. – 2012. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/46381.
47. Гузар Л. Чи політична реклама − це найкращий спосіб здобути прихильність виборців? / Л. Гузар // Українська правда. – 2012. – URL: http://www.pravda.com.ua/columns/2012/09/13/6972659.
48. Люди, які продають свої голоси, ніколи не вийдуть з бідності: попередження від блаженнішого Любомира (Гузара) // Релігійно-інформаційна служба України. – 2012. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/49875
49. Шевчук С. На виборах не можна продавати свої голоси / С. Шевчук // Релігійно-інформаційна служба України. – 2012. URL: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/47779
50. Філософський енциклопедичний словник / [ред. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.
51. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенець, Ю. Шаповала та ін. – К. : Парламент. бібліотека, 2011. – 808 с. с. 226-227
52. Політологія: сучасні терміни і поняття : короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. – 3-тє вид., випр. і допов. / уклад. В. М. Піча ; наук. ред. Л. Д. Климанська, Я. Б. Турчин, Н. М. Хома. – Львів : Новий світ-2000, 2014. – 516 с. с.230.
53. Барановський Ф. Подолання кризи ідентичності в Україні як чинник переходу до органічної моделі модернізації політичної системи / Ф. Барановський // Освіта регіону. «Політологія. Психологія. Комунікації». – 2011. URL: http://social-science.com.ua/article/427